"ÇEVİRİBİLİM SOSYOLOJİSİNE DOĞRU: BOURDIEU SOSYOLOJİSİYLE TÜRKİYE'DE ÇEVİRİBİLİM ALANINI DÜŞÜNMEK"*

TOWARDS A TRANSLATION STUDIES SOCIOLOGY: REFLECTING ON THE FIELD OF TRANSLATION STUDIES IN TURKEY WITH BOURDIEU'S SOCIOLOGY

Dr. Öğr. Üyesi Zuhal Emirosmanoğlu

Öz

Bu makale aynı başlıklı doktora tezi ve III. Pierre Bourdieu Sempozyumu'nda (2016) sunulmuş bildiriden üretilmiştir. Tezde amaç Bourdieu sosyolojisinin kuramsal araçlarını kullanarak "Türkiye'de Çeviribilim Alanını" araştırma nesnesi olarak inşa etme yönünde Bourdieucü alan çözümleme taslağı sunmaktır. Kaynaklara bakıldığında, çeviribilim alanı ve çeviribilim pratiğini konu alan bir Çeviribilim sosyolojisi yönünde araştırmalara çağrının açık olduğu görülmektedir. Epistemolojik sorgulamada ilişkisel ve düşünümsel yaklaşımı önceleyen Bourdieu sosyolojisini anlamak, metodolojiyi işlemselleştirmek üzere bir izlek sunulmaya çalışılmıştır. Tez kapsamında "Türkiye'de Çeviribilim alanı"nı nesne olarak inşa etmek için, çeviribilim uzamında Türkiye'de "çeviribilim" bölümleri, çeviribilim eyleyicileri ve çeviribilim araştırma pratiği üçgeninde bir alan tasarımı önerilmiştir. Öncelikle Türkiye'deki "Çeviribilim" bölümlerinin kurumsal yapısı incelenmiştir. Ardından alan eyleyicileri arasından Profesör, Doçent ve Araştırma görevlisi kadrolarına ve özgeçmişlerinden lisans ve lisansüstü eğitim güzergâhlarına bakılmıştır. "Çeviribilim" anahtar sözcüğüyle yapılan taramayla, YÖK tez veri tabanında 116 tez özü ve ULAKBİM veri tabanında 82 makale, çeviribilim alanında araştırma pratiğinde alt alanların temsili gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, Bourdieu sosyolojisini işlemselleştirecek bir Çeviribilim Sosyolojisinin, Çeviribilim alanının sorunsallaştırılmasında, bilimsel habitus ve pratiklere dönük bilgi üretiminde önemli bir dinamik olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilim sosyolojisi, Çeviribilim alanı, Düşünümsellik, İlişkisellik, Bourdieu sosyolojisi, Sosyoanaliz, Metodoloji, Epistemoloji

---

*Bu makale "Çeviribilim Sosyolojisine Doğru: Bourdieu Sosyolojisiyle Türkiye'de Çeviribilim Alanını Düşünmek" başlıklı doktora tezi üzerine III. Pierre Bourdieu Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi, Antalya. 14-15 Nisan 2016'te sunulmuş bildiriden üretilmiştir. Sempozyuma katılım, İstanbul Üniversitesi BEK-2016-21118 projesiyle desteklenmiştir.

Abstract

This article is derived from the same-titled doctoral dissertation and the presentation made in 3rd Pierre Bourdieu Symposium organized in 2016. The main aim of the thesis is to present a Bourdieuan draft of analysis by using the theoretical tools of Bourdieuan sociology in the direction of constructing "the sphere of Translation Studies in Turkey" as a research subject. When the sources are assessed, there seems to be an obvious need for the researches conducted in the direction of translation sociology with a focus on the sphere of translation studies and translation practice. In the epistemological part, a thematic path is taken in order to understand the Bourdieuan sociology, which prioritizes a relational and reflexive approach in itself, and to operationalize the methodology. In the framework of the thesis, a spherical design is made in the triangle of the Translation Studies departments, agents and research practice in order to construct "Translation Studies in Turkey" as a research subject. At first, the institutional structure of Translation Studies departments in Turkey is assessed. Then, the undergraduate and graduate background of Professors, Associate Professors and Research Assistants is examined based on the information in their curriculum vitae. By scanning the keyword of "Translation Studies," there has been Access to 116 abstracts in YÖK (the Higher Education Council) theses database, and 82 scientific articles in ULAKBİM (Turkish Academic Network and Information Center) database, and a representation of the sub-fields in research practice in Translation Studies has been obtained. As a result, it has been thought that Translation Sociology, which will operationalize the Bourdieuan sociology in researches, can create significant dynamism in problematizing the sphere of Translation Studies and producing knowledge on scientific habitus and practices.

Keywords: Sociology of translation studies, Area of translation studies, Reflexivity, Relationality, Bourdieuian Sociology, Socio-analysis, Methodology, Epistemology

Giriş

'Türkiye'de Çeviribilim'i nesneleştirmeye dönük bu çalışmanın disiplinlerarası çerçevesinde, bilim felsefesi ve tarihsel epistemoloji geleneğinden beslenen Bourdieu sosyolojisi yer almaktadır. İlk bölümde Çeviribilim yayınlarında düşünümsellik ihtiyacının belirgin olarak vurgulandığı Çeviribilim sosyolojisine çağrı ortaya konulmuş, çeviribilimde düşünümsel araştırma izleklerine dönük düşünsel perspektifler belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Tezin yöntem önerisi sunduğu ikinci bölümünde Bourdieucü yöntemin işlemsel izleklerine yer verilmiş, epistemolojik çerçevede ilişkiselcilik ve düşünümsellikten yola çıkılarak; bilimsel alanı düşünmek üzere pratik alan

kuramının kavramsal yapısı açıklanmaya ve işlemselleştirme amacıyla şemalarla somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Tezin uygulama bölümündeyse ilişkisel bir alan çözümlemesi için "Türkiye'de çeviribilim alanı" nesnesinin inşası etrafında bir saha araştırması taslağı önerilmiştir. Türkiye'de çeviribilim alanının kurumsal yapısı, eyleyiciler olarak çeviribilimcilerin profilleri ve alanda sınırlandırılan makale ve lisansüstü tez bütüncesi özleri üzerinden çeviribilim pratikleri üçgeninde bir alan tasarımı konu edilmiştir. Bu çerçevede veri ayaklarının belirlenmesi ve verinin inşası, verilerin çözümlenmesi ve ilişkisel değerlendirilmesi yoluna gidilerek alanda gelecek saha çalışmaları için araştırma perspektifleri çıkarılmaya çalışılmıştır.

Disiplinlerarası Araştırma Nesnesi olarak Bilim

Bilim Felsefesi ekseninde bir sorgulama paradigma kavramı etrafında gelişmektedir. Dikeçligil'e göre; *"(...) bilgisi edinilmek istenen gerçekliğin nasıl bir şey olduğu (ontoloji) bilinmelidir ki, bu gerçekliğin bilgisine hangi tür bilgi (epistemoloji) ile nasıl ulaşabileceği (metodoloji) bilinebilsin"*. (Dikeçligil, 2009: 48) Dikeçligil'in paradigma için önerdiği şemadaki farklı düzeylerin Bourdieu sosyolojisinde izdüşümünün ele alındığı Ahmet Zeki Ünal'ın tablosu düşüncenin çerçevesinin belirlemek açısından oldukça verimlidir. (Ünal, 2007: 175)

Paradigma kavramıyla ilişki içinde düşünüldüğünde epistemoloji bildiğimiz şeyleri nasıl bildiğimizi gösteren felsefi bir bilgi kuramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bilimsel alan içindeki eyleyicilerin araştırma nesnesiyle kurdukları ilişkide bilim anlayışına dönük unsurlar epistemolojik sorgunun içinde yer almaktadır. Özgün insan bilgisinin ampirik gözlemle test edilebileceği; bazen soyut ya da kuramsal olanla, bazen dogmatik şeylerle, bazen de bilimsel olanla karşı karşıya; kuram ve pratik arasındaki ilişkilerin sorunsallaştırılması açısından ampirik yaklaşım önemlidir. Paradigma ve olağan bilim etrafında bir düşünceye Gaston Bachelard'ın, George Canguilhem'in ve Alexandre Koyré'nin temsil ettiği bütünlüklü epistemoloji geleneği olan Fransız bilim felsefesi geleneği damgasını vurmaktadır. Düşünsel temellerini bu gelenekte bulan Bourdieu sosyolojisinde; paradigma bir dil ya da kültürün eşdeğeri olarak ele alınmaktadır. Bourdieu'ye göre; bilimsel bir olgu onu üreten ve sunan kişi tarafından oluşturulmuştur; ancak onu kabul eden/alan kişi tarafından da oluşturulmaktadır. (Bourdieu, 2001: 45) Buna göre; bilim

pratiğinin "sosyolojik analiz"i ileri düzeyde teknik, bilimsel ve "analitik" bir yetkinlik ile bu yetkinliklere bağlı yatkınlıklar gerektirir. Bu açıdan bilimi nesneleştirmek zorlu bir düşünümsel etkinlik anlamına gelmektedir.

Günümüzde "yeni" bilgi sosyolojisi inceleme alanına dönük çalışmalar; bilginin içeriğinin irdelenmesi, "bilme biçimleri ve pratikleri"nin soruşturulması; kolektif beklentilerin gözlemlenmesi, korunup değiştirilmesi, organizasyonel yapılar ile pratiklerin fikirleri nasıl etkilediği (bilim toplulukları) vb. konulara eğilmektedir.

Çeviribilimde Düşünümselliğe Çağrı

Bilimin kendisini düşünen bu disiplinlerarası çerçevede; bilimsel bir alt alan olarak çeviribilim alanının varlığıyla ilgili yürütülen üst-kuramsal sorgulamalar epistemolojik, ontolojik ve metodolojik düzeydedir. Bu düzlem tüm bilimlerin kendi varlıkları, yani ontolojileri üzerine düşündükleri düzlemdir. Çeviribilimin kurucuları arasında yer alan James Holmes kuramın tarihçesinin yanı sıra betimleyici çeviribilimin ve uygulamalı çeviribilimin de birer tarihi alan olduğunu ve bu alanın yöntemsel ya da üst-kuramsal olarak adlandırılabilecek ikinci bir boyutta yer aldığını vurgular. Holmes'e göre; alanın temellerinin atıldığı 1970'lerde çeviribilim başlıbaşına incelenmeyi gerektiren bir alan konumundadır. (Holmes, 2004: 181) Güncel çeviribilim araştırmacılarının görüşleri de bizlere özetle çeviribilim alanının ilişkisel ve düşünümsel bakış açısıyla bir inceleme nesnesi olabileceğini vurgulamaktadır.

Çeviri sosyolojisi alanında verimli çalışmaları bulunan Yves Gambier'ye göre; bilimsel araştırma pratiği "çeviribilimci mesleği"ne dönük bir çeviribilimci otoanalizine yönelmelidir. (Gambier, 2007: 208) Yani çeviribilimciler alanda işgal ettikleri konumlar ve konumalmalarla, kendi bireysel güzergâhları, bireysel kökenleri, eğitimleriyle, araştırmacı seçimleriyle çeviribilime konu edilmelidir. Gambier'ye göre; "araştırmacıların sosyoanalizi artık çeviribilimde söylemlerin arkeolojisinin yapılması yönünde yankı bulmalı"dır. (Gambier, 2007: 210) Bu yönde akademik unvanlar, yayın organları, alan içinde ayrıcalıklı konumlar incelenmeli; araştırmacıların sosyo-simgesel sermayelerine odaklanan; konumalma ve stratejilerin belirlenebilmesi için bir dizi söyleşi ve anket çalışması yapılmalı; coğrafi-dilsel dağılımlarıyla birlikte eğitim ve araştırma kurumları ele alınmalıdır.

Düşünümsellik açısından Jean-Marc Gouanvic'in çağrısı, Bourdieu'nün kavramlarının çeviribilimde tartışılması ve çeviribilimin bilimsel bilgide

ilerlemesi için çeviribilimcilerin tartışmalarının kolektif bir düşünümselliğe yönelmesi için çağrısı olarak okunabilir. (Gouanvic, 2007: 91-92) Disiplinlerarası alanda, araştırma yöntem ve yaklaşımlarının kullanımında da belli bir düşünümsel perspektiften bakmak gerekirse, Michaela Wolf da yine çeviribilim disiplininin diğer disiplinlerin araştırma yöntemlerini "araçsallaştırılma" (*instrumensalisation*) pratiğini gözden geçirmesi gerektiğini söylemektedir. (Wolf, 2007: 27)

Düşünümsellik bakımından, "çeviri pratiğini" Bourdieu sosyolojisiyle düşünen çalışmalarıyla Emine Bogenç Demirel'in Bourdieu özdüşünümselliğiyle Türkiye'de çeviri alanına sağduyulu bakabilmeyi konu edindiği "Essai d'un cadre réflexif bourdieusien pour le bon sens en traduction en Turquie" çalışması (Demirel, 2012) ve çeviribilimciler üzerine düşündüğü "Pratique réflexive en traduction en Turquie, Les turbo-académiciens, nouveau design?" bildirisi düşünümsel ve ilişkisel yaklaşım açısından önemli çalışmalardır. (Demirel, 2013)

Çeviribilimi düşünümsel izlekle okumak açısından Hélène Buzelin, etnografi ile çeviribilim arasındaki ilişkileri ele almakta ve veri toplayan araştırmacı algısından, araştırmacının konumu sorusunu araştırmaya dâhil eden düşünümsel bir sorgulamaya geçilmesinin altını çizmektedir. (Buzelin, 2007: 39) Moira Inghilleri'ye göre ise; Bourdieu'nün sosyolojisi, nesnenin inşası açısından paradigmatik değişime çağrıdır. (Inghilleri, 2005: 125)

Çeviribilim ve düşünümsellik açısından yöntem sorgulamalarının verimli araştırma izlekleri sunduğu Andrew Chesterman'a göre, disiplinler kurumsal pastaların nasıl dilimlendiği üzerine geleneksel uzlaşılardır, sosyolojik yapılardır ve ortak paylaşılan söylem birliklerinden yola çıkılarak inşa edilmişlerdir. Chesterman bu çerçevede sosyal bilimlerin gerçeklik kavrayışlarıyla değişen bilgi üretme biçimlerinin dikkate alınmasını vurgularken, kavramları ödünç almanın yarattığı sakıncada bir farkındalığa çağrı yapmaktadır. (Chesterman, 2005: 19)

Çeviribilimde Epistemolojik Düşünüme Doğru

Daniel Simeoni'nin *The geopolitics of translation theory* başlıklı makalesi, çeviribilim alanının tarihine kuramsal epistemolojik kökenler açısından baktığı bir çalışmadır. (Simeoni, 2007) Simeoni burada kurama olan "aşırı" inancı sorunsallaştırmakta ve araştırmacılara odaklanmaktadır. Bu ilişki-

sel düzlemde Simeoni'nin önerisi ulusal sınırların ötesine uygulanabilir bir bakıma çeviribilim *homo academicus*u yönündedir. Simeoni, yöntemi "geleneksel disiplinlerden bilinçli ya da bilinçsiz olarak miras alınmış, bedenleşmiş akademik bir pratik" olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle bilimsel araştırmacıların bağlandıkları bilim pratikleri; yerel bir coğrafyada çeviribilimi düşünürken başvurulabilecek üst kavramsal çerçevede yer almaktadır. (Simeoni, 2007: 187)

"Çeviribilim"i Düşünmek İçin Yöntem

Bir zanaat olarak nitelendirilen sosyolojide *alan ç*özümlemesiyle Pierre Bourdieu'nün araştırmalarının kilit konular olarak epistemolojik ve ontolojik soruları içinde barındırması; s*kolastik* alışkanlık olan, kavramların başlangıçta keskin tanımlarını vermenin yerine *açık kavramlar* kullanması ve kuramcı değil, geniş ampirik saha çalışmaları olan bir düşünür olması yaklaşımın işlemselleştirilmesinde zorluklar sunmaktadır. (Bourdieu&Wacquant, 2003: 35) Emrah Göker'in Bourdieu sosyolojisi için sunduğu basamaklar işlemselleştirme açısından önemli görünmektedir. (Göker, 2007: 278)

1- **İlişkiselci yaklaşım**: tözcülük[58] karşısında ilişkisellik

2- **Düşünümsellik**: nesnelleşme

3- **Tarihsel epistemoloji**: bilgi üretme tarzı (Bilim felsefesi ve bilim dallarının tarihsel sosyolojisi açısından bakmak) Bachelard-Canguilhem-Durkheim hattında bilgiyi ve bilmeyi tarihselleştirdiğimiz bir konuma işaret etmektedir.

4- **Alan temelli açıklama**: tutarlı ve **alan** kuramı geleneği

5- **İnşa edilmiş birey:** bireyi sorunsallaştırması

6- **Analitik araçlar**

7- Araştırma sorunsalına bağlı olarak, **tasarımın kuramsal alan mimarisi**

Yukarıdaki ilk üç madde Bourdieucü sosyoanalizin epistemolojik altyapısını temsil etmektedir. Diğer dört madde metodolojik içerimiyle pratik alan çözümlemesi aşamalarını özetlemektedir.

Bourdieu sosyolojisine başvuracaklar için önemli bir okuma sunan David Swartz, sosyoloji pratiğinin *sosyoanaliz*e eşdeğer olduğunu ve bu bakışın *ilişkiselcilik* ve *düşünümsellik* dinamiğiyle kurulduğunu ifade eder. (Swartz, 2013: 23) Bu çerçevede düşünümsellik de otososyoanalizle eşdeğerdir. Buna göre araştırmacının entelektüel *alan* içindeki konumuyla ilişkili olarak nesneyle olan bağında, sosyal güzergâhında vb. konularda kendi üzerine düşünme pratiğini benimsemesi söz konusudur. (Swartz, 2013: 25) Epistemolojik çerçevede yer alan ikinci unsur ilişkiselciliktir ve en genel anlamda sosyal değişimde pratiklere ve pratikleri kısıtlayan sosyal yapılara ilişkin bir sorgulamaya olanak tanıyan bakış açısı olarak tanımlanmaktadır. (Çeğin&Göker, 2012: 14)

İlişkiselcilikte; *alan*, *sermaye* ve *habitus* birlikte düşünüldüğünde bir ilişkisel çözümleme potansiyeli sunmaktadır. (Vaughan, 2008: 66) Buna göre; araştırma pratiğinde *habitus* ve *alan* arasındaki diyalektik ilişki gözetilerek nesnenin inşasını önceleme söz konusudur. Ayrıca ilişkiselcilik, sosyal bilimlerde en yeni ve en güçlü paradigma olarak nitelendirilmektedir.

Söz konusu çerçevede düşünümsellikte "araştırmacının analiz ettiği toplumsal dünyaya yönelttiği analitik araçlar, analiz ederken, kendini de analize katmak amacıyla kendine de yönelmelidir." (Bourdieu, 2003: 43) Bourdieu'nün kullandığı "*objectivation*" kavramı; nesnelleşme, nesnelleştirme, nesneleşme ve nesneleştirme olarak çoklu kavram karşılıklarıyla yorumlanabilir.

Pratik Alan Kuramı

Şema 4: Alan – Pratik İlişkisi

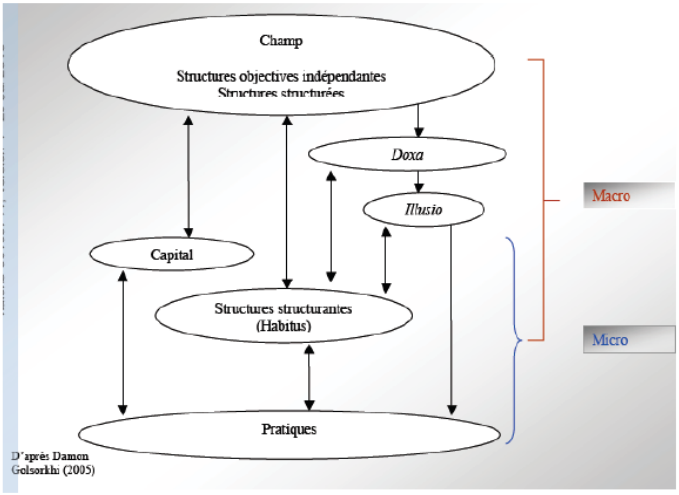

Şema; makro ve mikro dinamiği aracılığıyla habitus, sermaye ve alan araştırmacıya pratik ilişkisi sunmaktadır. (Golsorkhi&Huault, 2006: 8) Buna göre; yapılanmış yapı alan ile yapılandırıcı yapı habitus eyleyicilerin pratiklerini belirlemektedir. Alanda egemen doksa ve illüzyolar (*fr*:illusio) eyleyiciler üzerinde sınırlandırıcı etkiye sahiptir. Eyleyiciler; tahakküm altında olanlar ve tahakküm edenler olarak konumlanmaktadır. Elde bulunan sermayelerin, habitusun, pratiklerin ve alanın yapısının değişimi doksayı ve bununla da illüzyoyu değiştirmektedir. "Bourdieu'nün pratik alan kuramı, kendi içinde durağan ve değişmez bir kuram değil; temel bileşenlerinin asla birbirinden ayrı ayrı ele alınmaması gereken esnek bir kuramsal yaklaşımdır". (Walther, 2014: 8)

Bilim Pratiği ve Bilimsel Alan

Bourdieu'ye göre; bilimsel yatkınlıklar disiplinlere göre olduğu kadar eğitim güzergâhlarına ya da sosyal güzergâhlara göre de değişkenlik göstermektedir. Habituslar (okul eğitimi vb.) farklılaşmış pratik üretimi ilkeleridir. Farklı bilim insanlarının bilimsel stratejileri ile sosyal kökenleri, güzergâhları arasında somut istatistikî bir ilişki bulunabileceği varsayılabilir. Alana "müdahil olan" her bir eyleyici, bilimin farklı gerçekleşimleri konusunda sorunsal gibi işleyen pratik bir algıya sahiptir. Bu algı ve bu bakış açısı, eyleyicilerin yatkınlıklarına göre değişiklik göstermektedir. (Bourdieu, 2001: 86)

Alan Çözümlemesi

Grenfell&Lebaron'a göre; Bourdieu sosyal uzamı "alan" olarak kavramsallaştırmaktadır ve yapısal ilişkilerin incelenmesi söz konusudur. (Grenfell&Lebaron, 2014: 2, 23, 25) Alan çözümlemesinde ilk evre; sosyo-tarihsel inşa bakış açısıyla kavramları sorunsallaştırarak araştırma nesnesinin inşasıdır. İkinci evre; alana diğer alanlarla ilişkileri ekseninde bakıldığı; alana özgü sermayeler ile eyleyicilerin habituslarının çözümlendiği (geçmişleri, güzergâhları ve konumlanmaları) alan incelemesidir.

Alan çözümlemesi; nitel analizlerin nicel yöntemlerle veri ve çözümleme için araştırmacıdan ampirik saha araştırmalarında etnografik verinin inşasını beklemektedir. Bu çerçevede Bourdieu sosyolojisi istatistiksel çözümlemelerle ilişkisellik ekseninde; çok boyutlu uzaydaki noktaların bir araya toplanmasındaki benzerlik ve dağılmaları temsil etmektedir. Sosyal uzam "üçboyutlu uzay" olarak düşünülmektedir. (Swartz, 2013: 92-93)

Bourdieucü yöntemin işlemselleştirilmesi için önemli bir diğer önemli izlek Loïc Wacquant'ın *Kavramlardan Vakalara: Bourdieu'nün Teorisini Nasıl İşe Koşmalı?* başlıklı semineridir. Wacquant'a göre; "yöntemin işlemselleştirilmesi için en verimli formül her kavramı, bir soru sorma biçimi olarak değerlendirmektir." (Wacquant, 2014).

1- Nesnenin İnşası: *Türkiye'de Çeviribilim Alanı*

Çalışmanın amacı, çeviribilim bilimsel alanını bir inceleme nesnesi olarak Bourdieu sosyolojisinin sunduğu yaklaşımla inşa etmektir. Bu çerçevede alt amaçlar; soru sorma biçimlerini nesnelleştirmek, alan içi dinamikleri gözlemlemek, yapı ile eyleyicileri bir bütün olarak ilişkisel düşünmek, ilişkisel okuma pratiği sonucunda araştırmanın bir sonraki ayağına hipotezlerin araştırma tasarımı içinde üretilmesi olarak belirlenmiştir. Çeviribilim bilimsel alan tasarımı için aşağıdaki taslak önerilmiştir. (Emirosmanoğlu, 2015: 125)

Şema: *"ÇEVİRİBİLİM" ALANI TASARIMI*

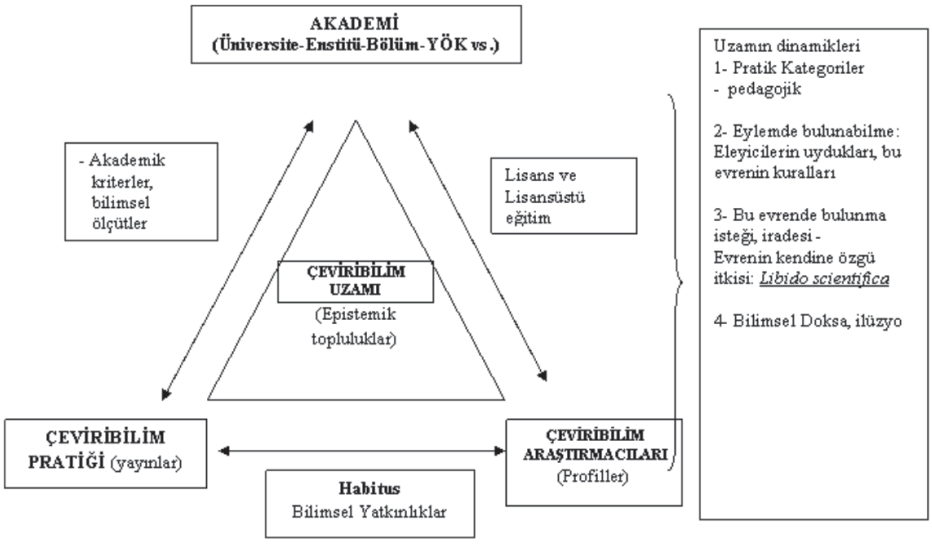

Yapı üzerine inceleme Türkiye'de "Çeviribilim" bölümlerine odaklanmaktadır. Buna yönelik olarak akademik alanda çeviribilim alanının kurumsal yapısına ve örgütlenmesine bakılmıştır. Çeviri eğitimi (lisans), çeviribilim eğitimi (yüksek lisans, doktora), çeviri eğitim dillerinin dağılımı ana araştırma izlekleridir. Alan tasarımının ikinci bileşeni eyleyicilerdir. Bu amaçla çeviri/bilim bölümlerindeki akademik kadrolara bakılmış; Türkiye'de akademide

görev yapan çeviribilim araştırmacıları içinde profesör, doçent ve araştırma görevlilerine odaklanılmıştır. Akademisyen profillerinde diller, lisans ve lisansüstünde mezun olunan bölümler araştırma izleğini oluşturmaktadır. Alan tasarımın üçüncü bileşeni alandaki bilim pratiğidir. Bu amaçla alandaki yayınlar için YÖK tez veri tabanında "Çeviribilim" sorgusuyla yüksek lisans ve doktora tezlerinden bir bütünce oluşturulmuştur. Alanda bilim pratiğini temsilen tezlerin dışında ULAKBİM veri tabanında "Çeviribilim" sorgusuyla makaleler bütüncesi çeviribilim pratiğini temsilen incelenmiştir.

Türkiye'de Çeviribilim

Türkiye'de "Çeviribilim" Bölümlerinin kurumsal örgütlenmesinde akademik alanın "Çeviri", "Çeviribilim" ve "Mütercim Tercümanlık" olmak üzere üç farklı adla yer aldığı görülmektedir. Alanda ortak adlandırma sorunu alanın temsili açısından önemli görülmektedir. Temmuz 2014 itibariyle Türkiye'de 27 farklı üniversitede çeviri ve mütercim tercümanlık bölümü saptanmıştır. Ayrıca 2000-2006 yılları arasında neredeyse her yıl bir bölüm açılışı vakıf üniversitelerinde ivme gözlemlenmektedir. 2003 yılından itibaren alanın örgütlenmesinde belirgin değişim söz konusudur. Vakıf üniversiteleriyle bölümlerin açılmasıyla çeviri eğitim dil çeşitliliğinde artış olduğu görülmektedir. Oranlar düşük olsa da Rusça, Arapça, Farsça ve Çince gibi diller eğitim dilleri arasına katılmıştır. Eğitim dilleri açısından İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinin akademik çeviri eğitimi alanında hâkim oluşu alanda "Batı" dilleri odaklı bir tahakküm olarak yorumlanabilir.

Grafik 2: Dillere Göre Anabilim Dalı Dağılımı

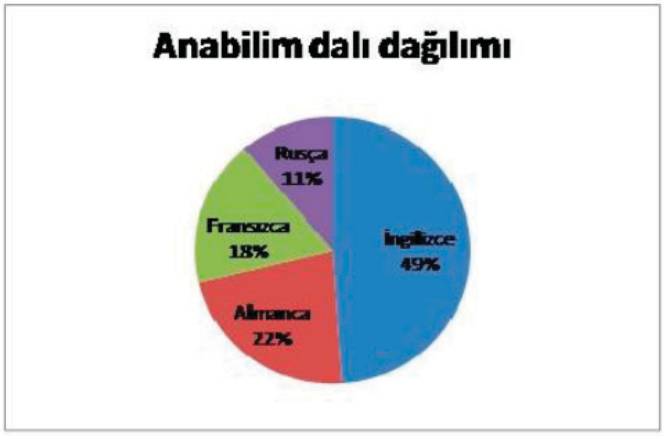

Lisansüstü eğitim lisans eğitimine göre daha düşük bir kurumsal yapıya sahiptir. Ancak 2007 yılı itibariyle lisansüstü programlarda bir artış gözlemlenmektedir. Alanda doktora eğitimi veren programlar kısıtlıdır. Lisansüstü eğitim yapılanması alandaki akademisyenlerin yani eyleyici profillerini değiştirme ve farklı yatkınlıklar aracılığıyla akademik kadroların dönüşümü ya da yeniden üretimini sağlamasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çeviribilim Eyleyicileri

Türkiye'de çeviribilim alanı eyleyicilerine yönelik bir incelemede alanda bilimsel araştırma pratiğine katılan eyleyici topluluğunu belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda kurumsal örgütlemede belirlenen çeviribilim bölümlerinde kadrolara odaklanılmıştır. Alanda 38 profesör, 24 Doçent, 72 yardımcı doçent, 68 araştırma görevlisi, 65 öğretim üyesi ve 33 okutman olmak üzere toplam 300 akademisyen bulunmaktadır. 38 profesör karşısında 68 araştırma görevlisi bulunuyor olması çeviribilimin bilimsel araştırma alanı olarak gelişiminde önemli bir unsurdur.

Profesör kadrolarına bakıldığında Türkiye'de toplam 27 bölümde 50 anabilim dalının 26'sında profesör kadrosu bulunmamaktadır. Özgeçmişlerde lisans ve lisansüstü eğitim verilerine erişilen profesör kadrolarının dil ve edebiyat bölümlerinden mezuniyetin baskın olduğu gözlemlenmiştir. Doçent kadrolarına bakıldığında profesörlere benzer bir eğilim saptanmıştır. Farklılaşmayı temsilen aşağıda sadece lisans eğitim alanlarına yer verilmiştir. Lisansüstü eğitim alanlarıyla ilgili ayrıntılı grafiklere doktora tez metninde başvurulabilir. (Emirosmanoğlu, 2015: 143-153

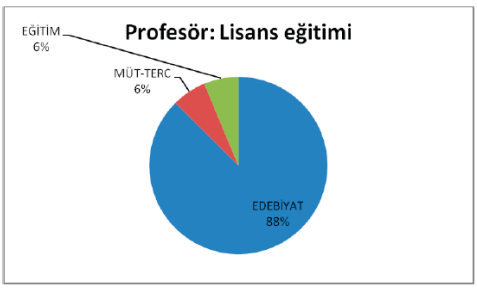

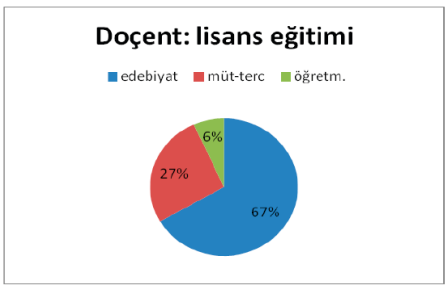

Eğitim güzergâhlarının bilimsel yatkınlık ve habituslar kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Bu aşamada alanda eski eyleyiciler olarak profesör ve doçent kadroları ile alana yeni giren eyleyiciler olarak araştırma görevlileri arasında bir farklılaşma gözlemleniyor mu? sorusu önemli bir izlektir.

Grafik 12: Arş. Gör. Lisans Eğitimi

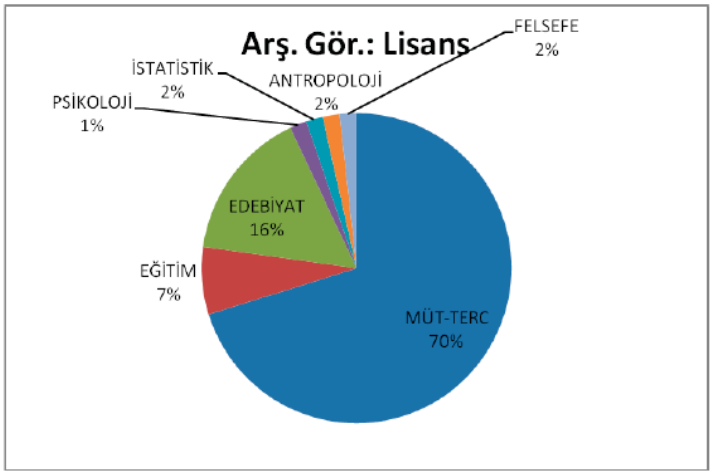

Araştırma görevlisi kadroları eğitim güzergâhlarında bir farklılaşma sunmaktadır. Bu farklılaşmanın Çeviribilim alanının kurumsal yapısının gelişimiyle birlikte okunabileceği düşünülmektedir. Değişime bakıldığında, araştırma görevlilerinin lisans ve lisansüstü eğitimlerinde "Çeviribilim/ Mütercim Tercümanlık" bölümlerinden mezuniyet baskındır. Alanda eski ve yeni kadroların eğitim güzergâhlarındaki bu değişim bir kopuş olarak yorumlanabilir; bu farklılaşmanın araştırma pratiği üzerinde zaman içinde yaratacağı etkiler incelemeye ve gözleme açıktır.

Çeviribilim Araştırma Pratiği

Alanın bilim pratikleri için çalışılan çeviri alt alanlarındaki eğilimi gözlemlemek amacıyla tez ve makale bütünceleri incelenmiştir. Bu yöndeki araştırmayı yönlendiren soru; çalışılan çeviri alt alanlarındaki eğilimin, eğitim yatkınlıklarını bilimsel habituslar şeklinde yorumlamada bir ilişkisellik sunup sunmayacağıdır.

"Çeviribilim" pratiği üzerine incelemede alandaki akademik araştırmaların temsiline odaklanılmıştır. Bu amaçla "Çeviribilim" anahtar sözcüğüyle genel bir sorgulamada ULAKBİM veri tabanında 82 makale ve YÖK tez veri tabanında 116 tez özüne ulaşılmıştır. Bu iki ayrı bütünce üzerinde nesnesi ne? 116 tez özünden oluşan bütüncede çalışılan nesne ve alt alan eğilimleri gözlemlenmeye çalışılmıştır. Çeviribilim araştırma alanının kurumsal temsili nedir? Hangi alt alanlara, hangi nesnelere yöneliyor? sorularına yönelik olarak özlerde, "Alan", "Nesne", "Veri kaynağı" kategorileri atanmıştır. Bulgulara göre tezlerde baskın olarak yazınsal eserlerin nesneleştirildiği görülmüştür. 82 makale özünden oluşan bütünce üzerinde de çalışılan nesneyi gözlemlemek için inceleme yapılmıştır. Buna göre 46 makale çeviri metin incelemesini konu edinmektedir. 15 makale kuram, kavram ve terim tartışması üzerinde çalışmaktadır. Geriye kalan makalelerde ise çeviri öğretimi, mahkeme çevirmenliği, konferans çevirmenliği düşük oranda konu edilmektedir.

Grafik 20: Makalelerde Nesne

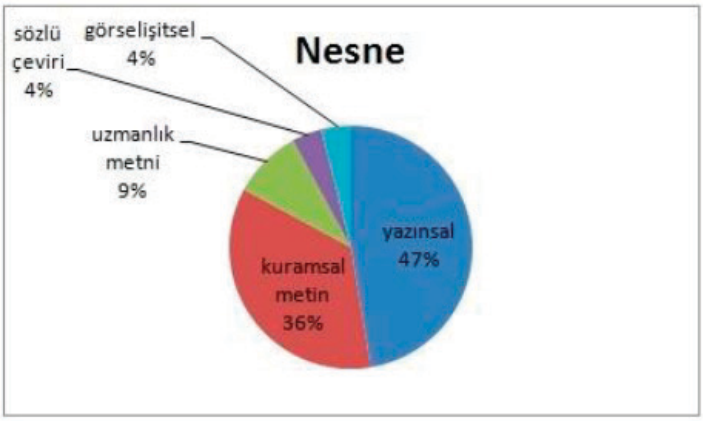

Tez özlerinde Atlas.ti Programının sözcük tekrarları işleviyle en çok tekrar edilen sözcükler üzerinde tarafımızca atanan kategorilerle "Çeviribilim" Genel Tez Alt Alanları gözlemlenmiştir. Atanan "Dil", "Alan", "Kavramsal" kategorileri çeviribilimin alt çalışma alanlarıyla ilişkilendirilmiştir. Alt araştırma alanları arasında yazınsal alan baskındır.

Grafik 23: Doktora Tez Alt Alanları

Tez ve makalelerde araştırma alt alanlarının dışında "*Türkiye'de çeviribilimin yayın araçları nelerdir?*" sorusuna dönük genel gözlem için çeviribilim makale bütüncesine bakıldığında, makalelerin yoğunlukla üniversitelerin dil alanı dergilerinde yayınlandığı gözlemlenmiştir. Bir başka deyişle Türkiye'de çeviribilimin akademik dergiler açısından kurumsal temsili sınırlıdır.

Grafik 16: Dergi Kategorileri

Grafik 15: Akademik Dergi Dağılımı

Sonuç yerine

Bu çalışmada Çeviribilim alanının "bilimsellik" üzerine düşündüğü alan olarak Çeviribilim sosyolojisi konu edilmiştir. Çeviribilim pratikleri odağında, eyleyiciler olarak çeviribilimci kimliklerinin, içinde yer aldıkları bilimsel ağlarla ve alanlarla ilişkisel olarak düşünülmesi, bilimsel alanın tarihselliğini ön planda tutan sosyolojik düşüncenin bir parçasıdır.

Bourdieu sosyolojisinde epistemolojik çerçevedeki ilişkisel ve düşünümsel yaklaşım, sosyal bilimler araştırmacılarını paradigmatik bir değişime çağrı niteliğindedir. "Türkiye'de Çeviribilim alanı"nı bir nesne olarak inşa etme, ardından alan çözümlemesi aşamalarına dönük bir araştırma taslağı bu çalışma kapsamında önerilmiştir. İlişkisel çeviribilim uzamı Türkiye'de "çeviribilim" bölümlerini, çeviribilim eyleyicilerini ve çeviribilim araştırma pratiğini içeren bir alan çözümlemesine konu edilebilir.

"Mütercim Tercümanlık", "Çeviri" ve "Çeviribilim" adlandırma sorunu bulunmaktadır. "Çeviribilim", bilimsel bir uzmanlık alanı olarak yer almamakta; tezler "mütercim tercümanlık" uzmanlık alanıyla ilişkilendirilmektedir. Bu durum; alanın kurumsal kimliği, bütünlüğü ve gelişimi önünde bir engel gibi görünmektedir. Ayrıca lisansüstü çeviribilim bölümlerinin yapılanmasında önemli bir kısıtlılık söz konusudur. Türkiye'de "çeviribilim"de "Batı dilleri" İngilizce, Almanca ve Fransızca'nın alanda egemenliği, Bourdieucü bakış açısıyla bir tahakküm unsuru olarak okunabilir.

Akademisyen eyleyici profillerine bakıldığında, bilimsel sermayenin bir bileşeni olarak eğitim güzergâhlarında incelenen profesör ve doçent kadrolarının lisans ve lisansüstü eğitimleri edebiyat alanında yoğunlaşmaktadır. Araştırma görevlileri lisans ve lisansüstü eğitim güzergâhlarında "çeviribilim"/mütercim mezuniyeti baskındır. Eyleyici profillerindeki bu farklılaşma bir kopuş olarak nitelendirilebilir ve bilimsel araştırma pratikleri üzerinde etkili olabilir.

Çeviribilim araştırma pratiğine bakıldığında, "Çeviribilim" sorgusuyla makale ve tez özlerinin sunduğu temsilde alt alan olarak yazınsal çeviri incelemeleri baskındır. İngilizce, Almanca Fransızca dillerinde yazınsal ürünlerin çevirilerine yoğunlaşan bir çeviribilim araştırma pratiğinin kültür algısının tartışmaya açık olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamındaki "*Türkiye'de çeviribilimin ilgilendiği konular ve veri için başvurduğu nesneler nelerdir?*" sorusu epistemolojik bir tartışmaya giriş niteliğindedir. Hem yeni Çeviribilim sosyolojisi araştırma alanına çağrıyı somutlaştırmak, hem Bourdieucu yöntemi işlemselleştirme çabası, hem de uygulamada alan çözümleme taslağı önerme amacı, bu tez çalışmasının sınırlılıklarıdır. Daha ileri epistemolojik sorgulamada uygun nitelikte bütünce seçimleriyle saha çalışmasına ihtiyaç vardır. Bourdieucü yöntemde, alanın sürekli değişim ve dönüşüm yeri olması ilkesinden hareketle, Türkiye'de Çeviribilim alanının güncel yapısı, zaman içinde çeviribilimci eyleyici profil ve yatkınlıklarındaki değişim, alanda güncel bilimsel yayınlarda araştırma nesneleri ve alt alanlarındaki yönelimler, birbirleriyle ilişkisellik içinde gözlemlenebilir.

Çeviribilim sosyolojisiyle, Çeviribilim pratiğinin sorunsallaştırılması bilimsel habituslara ve pratiklere dönük bilgi üretimi açısından önemli bir dinamiktir. Çeviribilim sosyolojisi, metodolojik olarak sosyotarihsel epistemolojik bakış açısını benimseyerek düşünümsel ve ilişkisel bir çeviribilime yeni ufuklar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Bourdieu, Pierre (2001) *Science de la Science et Reflexivité*, Raison d'Agir.

Bourdieu, Pierre (2003) "L'objectivation participante", *Actes de la recherche en sciences sociales-Regards croisés l'anthropologie de Pierre Bourdieu*, No:150, 43-58.

Bourdieu,Pierre, Wacquant, L. J.D. (2003) *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, Çev. Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları.

Buzelin, Hélène (2007)"Translation studies, etnography and the production of knowledge" *In Translation – Reflections, Refractions, Transformations*, Ed. Paul St. Pierre and Prafulla C.Kar, 39-56.

Chesterman, Andrew (2005)"Consilience in Translation Studies" *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, Sayı 51, 19-32, Kasım 2005. http://goo.gl/RADU7g (Çevrimiçi), [26.01.2015].

Çeğin, Güney ve Göker, E. (eds.) (2012) "Tözlere elveda" *Tözcülüğün Tasfiyesi – İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: Nota Bene Yayıncılık. 11-21.

Demirel, Emine Bogenç (2012) "Essai d'un cadre réflexif bourdieusien pour le bon sens en traduction en Turquie", *Synergies Turquie*, Revue du GERFLINT (5), 165-173.

(Çevrimiçi) http://goo.gl/qrzRLx, [01.04 2015]

Demirel, Emine Bogenç (2013) "Pratique réflexive en traduction en Turquie, Les turbo-académiciens, nouveau design?", *Çeviride Yeni Yönelişler; Traduction: nouvelles destinations; Translation: New Destinations, III. Uluslararası Çeviri Kolokyumu*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 08-10 Mayıs 2013.

Dikeçligil, Fatma Beğlü (2009) "Sosyal Bilimler Epistomolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojiyi Unutmak", *Toplum Bilimleri*, Ocak-Haziran 2006-2009, C.1, No.1-6, 47-67, (Çevrimiçi) https://bit.ly/2UiaXSp, [21.02.2015].

Emirosmanoğlu, Zuhal (2015) *Çeviribilim Sosyolojisine Doğru: Bourdieu Sosyolojisiyle Türkiye'de Çeviribilim Alanını Düşünmek*. (Doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış).

Gambier, Yves (2007) "Y-a-t-il place pour une socio-traductologie", *Constructing a Sociology of Translation*, Wolf M. & Fukari, A. (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing, 205-217.

Golsorkhi, D.& Huault, I. (2006) "Pierre Bourdieu: critique et réflexivité comme attitude analytique en sciences de gestion", *Revue Française de Gestion***,** C.XXXII, No:165, 4-5, (Çevrimiçi) http://goo.gl/n2fxjc, [18.02 2014].

Gouanvic, Jean Marc (2007) "Objectivation, reflexivité et traduction", *Construction a Sociology of Translation***,** Wolf M. & Fukari A. (eds), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing, 79–92.

Göker, Emrah(2007) "'Ekonomik İndirgemeci' mi Dediniz", *Ocak ve Zanaat – Pierre Bourdieu Derlemesi***,** Çeğin, Güney ve Göker, E. (eds.), İstanbul: İletişim Yayınları, 277-302.

Göker, Emrah (2012) "Sosyal Bilim Yayıncılığında Enstitü Dergileri", *İstifhanem.com* (Çevrimiçi) http://goo.gl/N6h6m7, [15.7.2013].

Grenfell, M. &Lebaron,F. (2014) *Bourdieu and Data Analysis-Methodological Principles and Practice*, Bern: Peter Lang AG, International Academic Publishers.

Holmes, James (2004) "Çeviribilimin Adı ve Doğası", *Çeviri Seçkisi II-Çeviri (bilim) nedir?* Çev. Ayşenaz Koş, Mehmet Rıfat (ed.), 2.baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık, 165-182.

Inghilleri, Moira (2005) "The Sociology of Bourdieu and the Construction of the 'Object' in Translation and Interpreting Studies", Special Issue - Bourdieu and the Sociology of Translation and Interpreting**,** *The Translator*, C.II, no:2, 125-145.

Simeoni, Daniel (2007) "Between sociology and history- Method in context and practice", *Constructing a Sociology of Translation*, Wolf M & Fukari A. (eds.), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing, 187–204.

Swartz, David (2013) *Kültür ve İktidar - Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi*, çev. Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ünal, Ahmet Zeki (2007) "Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi", *Ocak ve Zanaat – Pierre Bourdieu Derlemesi*, Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A., Tatlıcan, Ü. (eds), İstanbul: İletişim Yayınları, 161-185.

Vaughan, Diane (2008) "Bourdieu and organizations: the empirical challenge", *Theory and Society***,** vol.37, february 2008, Issue 1, 65–81.

Wacquant, Loïc (2014) *Kavramlardan Vakalara: Bourdieu'nün Teorisini Nasıl İşe Koşmalı?* Galatasaray Sosyoloji Bölümü Semineri. [16.01.2014]. İstanbul.

Walther, Matthias (2014) "Bourdieu's Theory of Practice" *Repatriation to France and Germany: A comparative study based on bourdieu's theory of practice,* Springer, (Çevrimiçi) https://goo.gl/L1jyKZ, [13.06.2014].

Wolf, Michaela (2007) "Introduction: The emergence of a sociology of translation", *Construction a sociology of translation*, Wolf M & Fukari A. (eds.), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing, 1-36.